

บัณฑิตกับใบปริญญาบัตร

พระมหามิตร จิตปโย, ผศ.ดร.
อาจารย์ประจำ มจร วิทยาเขตขอนแก่น

๑. ความนำ

ตามแนวทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้จำแนกคนออกเป็น ๒ ประเภทคือ (๑) พาล (๒) บัณฑิต เมื่ออธิบายไว้ว่า พาล หรือที่เรียกว่าคนพาล ในภาษาบาลี มีวิเคราะห์ศัพท์ไว้ว่า พลติ อสสสติ จ ปสสสติ จาติ พาลो คนพาลหมายถึงคนที่มีชีวิตอยู่สักแต่ว่าหายใจเข้าหายใจออก หรือไม่ก็อยู่ไปแต่ละวันโดยไม่ทำประโยชน์อะไรเลย บางคนแม้จะไม่ก่อกรรมสังกรรมเพียงแต่สนุกสนานบันเทิงลิ้มสร้างประโยชน์แก่สังคม คนเหล่านี้ท่านเรียกว่า คนพาล คนพาลจึงมีชีวิตอยู่เหมือนกับเทียนที่จุดไว้กลางแจ้ง ในเวลากลางวัน ไม่ได้ส่องแสงให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ใดเพียงแต่ไหม้ไ้ตนเองจนหมดไปฉับใด ชีวิตของคนพาลก็สักแต่ว่าอยู่อย่างหายใจเข้าหายใจออกไปวันๆ การใช้ชีวิตแบบคนพาลจึงเป็นการใช้ชีวิตที่ไร้ค่าหาประโยชน์มิได้เหมือนกับเทียนที่จุดในกลางแจ้งไม่ได้ทำให้เกิดประโยชน์อันใด

บัณฑิต มีวิเคราะห์ศัพท์ไว้ว่า อนตถํ ปริวชเชติ อตถํ คนหาติ ปณฺชิโต บัณฑิตย่อมเว้นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ถือเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์^๑ ดังนั้น บัณฑิตจึงมีชีวิตอยู่เหมือนกับเทียนจุดไว้ในที่มีด ย่อมส่องแสงหรือส่องทางให้แก่คนที่ต้องการเห็นทางเป็นเทียนส่องธรรมที่ให้แสงสว่างแก่บุคคลที่ใคร่ ในประโยชน์ตนและผู้อื่น เป็นแสงแห่งการสร้างคุณค่าสร้างประโยชน์ และสร้างความหวังแก่สังคมชีวิตของคนที่เป็นบัณฑิตจึงเป็นชีวิตที่สร้างคุณธรรมให้กับสังคมนั่นเอง

การสร้างบัณฑิตควรจะเริ่มต้นที่การเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและบุคลิกอุปนิสัยของบัณฑิต โดยให้บัณฑิตมีจิตพร้อมที่จะสละเวลา คำนึงถึงส่วนรวม คำนึงถึงผู้อื่น คำนึงถึงประโยชน์สุขของผู้ที่อยู่รวมในสังคมเดียวกันและแสดงออกในรูปของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ และมุ่งประพฤติปฏิบัติให้ผู้อื่นมีความสุขโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความตั้งใจดีและเจตนาดี ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ มีสิ่งที่จะต้องเสริมสร้างควบคู่กันไปทั้ง ๒ ด้าน คือ ด้านการเสริมสร้างวิชาความรู้ทางโลก และการเสริมสร้างวิชาความรู้ทางธรรม

^๑ อัง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๔๒/๗๐-๗๑.

การเสริมสร้างวิชาความรู้ทางโลก มีเป้าหมายเพื่อให้เรารู้จักวิธีแสวงหาปัจจัยสี่มาเลี้ยงตน ทำให้เราได้รับความสุขและความสำเร็จในชีวิต

การเสริมสร้างวิชาความรู้ในทางธรรม มีเป้าหมายเพื่อฝึกฝนอบรมจิตใจของเราให้สะอาด บริสุทธิ์ เพื่อจะได้เข้าถึงแหล่งแห่งสติ แหล่งแห่งปัญญาที่สมบูรณ์ ซึ่งจะส่งผลให้ชีวิตจิตใจของเราสะอาดบริสุทธิ์ สูงส่งยิ่งๆ ขึ้น จนกระทั่งหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งหลาย ได้เข้าถึงความสุขที่แท้จริง ที่อยู่ภายในตัวของเรา

ดังนั้น มนุษย์ทุกคนในโลกนี้ ต่างมีความปรารถนาเหมือนกัน คือ ปรารถนาความสุขและพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่สมบูรณ์ มีความรู้ความสามารถ แดกฉานทั้งทางโลกและทางธรรม จึงได้พยายามศึกษาค้นคว้าหาความรู้ให้สูงขึ้นไปตามลำดับ ตั้งแต่ชั้นประถม มัธยม อุดมศึกษา ปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก เมื่อจบปริญญาแล้ว เขาก็เรียกว่า “เป็นบัณฑิต” “เป็นมหาบัณฑิต” “เป็นดุษฎีบัณฑิต” ได้รับการยอมรับจากสังคมว่า เป็นคนมีความรู้ คนมีปัญญา นี่คือ บัณฑิตในทางโลกที่คนเขาเรียกกันในปัจจุบัน

๒. ความสำคัญของบัณฑิตกับปริญญาบัตร

บัณฑิตนั้นคนเรามักจะวัดกันด้วยระดับความรู้อันเนื่องกับใบปริญญา ซึ่งเป็นใบปริญญาที่เกิดจากระบบการศึกษาเท่านั้น ความเป็นจริงใบปริญญาที่ดีย่อมมีลักษณะที่สง่างามอันเปล่งประกายออกมาจากภายใน และมีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นบุคคลที่น่าเลื่อมใส ใครได้เข้าใกล้แล้วได้รับแล้วย่อมได้ความสบายใจเข้าสู่ตัวเขาด้วย ซึ่งคุณสมบัตินี้ทำให้คนรอบข้างอยากจะเข้าใกล้ ดังนั้น ปริญญาบัตรจึงไม่ควรให้คำจำกัดความอยู่แค่ใบปริญญาทางโลกเท่านั้น ควรให้ความสำคัญกับคุณสมบัติที่มีอยู่ภายใน คือคุณธรรมด้วย ให้ปริญญาแห่งความรู้ทั้งสองส่วนนี้ควบคู่กันไปจึงจะเกิดความความสมดุลในความเป็นบัณฑิตที่พึงประสงค์

บัณฑิต แปลว่า ผู้ฉลาดซึ่งหมายถึง ฉลาดที่มีปัญญาเป็นตัวหลักดันอยู่เบื้องหลัง^๒ สำหรับสิ่งที่จะวัดคุณลักษณะของความฉลาดนั้นสามารถวัดได้ ๓ ประการ คือ (๑) รู้ หมายถึง การรู้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร อะไรดีอะไรชั่ว อะไรถูกอะไรผิด อะไรสูงอะไรต่ำ ซึ่งการรู้ในลักษณะนี้มุ่งเน้นที่ การรู้สภาวะ

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔), หน้า ๖๖๒.

ทุกอย่างที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง (๒) ตื่น หมายถึง การที่สภาพจิตของมนุษย์ตื่นจากการครอบงำด้วยความอยากที่เกินขอบเขตและไร้ขีดจำกัด ภาวะจิตที่ตื่นจากการครอบงำของความโกรธ และเกลียดชังที่ไม่พึงปรารถนาและภาวะจิตที่ตื่นจากความไม่รู้ (อวิชชา) ที่บังใจจนนำไปสู่การตัดสินใจกระทำการโดยขาดความยั้งคิดและรู้เท่าทัน (๓) เบิกบาน หมายถึง สภาพจิตของบัณฑิตมีความสุข สดชื่นและเบิกบานประดุจดอกบัวในยามเช้าที่พร้อมเผชิญหน้ากับสิ่งต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิตการทำงานและเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นๆ ในสังคม

ปริญญา=ความรู้ กำหนดรู้ ความหยั่งรู้ ความรอบรู้ ชั้นความรู้ชั้นมहाลัยซึ่งประสาทให้แก่ผู้ที่สอบไล่ได้ตามที่กำหนดไว้ ถ้าประสาทแก่ผู้ทรงวิทยาคณหรือผู้ที่เกียรติดำเนินที่เห็นสมควรเรียนว่า ปริญญา กิตติมศักดิ์ (ป: สปรัชญา) ปริญญาบัตร น. บัตรที่แสดงวิทยฐานะของผู้สำเร็จการศึกษาว่ามีศักดิ์และสิทธิระดับปริญญา^๓

ปริญญาบัตร เป็นผลิตผลอันสืบเนื่องมาจากกรรมวิธีในการวัดผลทางการศึกษา แต่ควรสมบูรณ์แบบของปริญญาบัตรนั้น ย่อมมีความหมายรวมไปถึง สมรรถภาพและจรรยาของบัณฑิตผู้แบกปริญญาบัตรด้วย แต่การตีค่าของปริญญาบัตรยังขึ้นอยู่กับมาตรฐานและแนวโน้มของแต่ละคนอยู่ อย่าไปเข้าใจผิดคิดว่าจบแล้วจะเอาปริญญาไปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการสมัครงานทำได้ง่ายๆ เหมือนสมัยก่อนในยุคปริญญา ล้นประเทศอย่างนี้ เราจึงควรใช้เวลาที่เรียนอยู่อย่างมีเป้าหมาย เป้าหมายของเรา ไม่ใช่เรียนเพื่อสอบสอบเพื่อจบ และจบเพื่อรับปริญญา แต่เป้าหมายเราที่ควรจะเป็น คือ เรียนเพื่อพัฒนาคุณค่าในตนเอง เพราะปัจจุบันบัณฑิตมีมากมาย แต่บัณฑิตที่มีคุณค่านั้นยังขาดแคลน

๓. คุณลักษณะของบัณฑิต

พระพุทธศาสนาวัดความเป็นบัณฑิตกันที่การรู้จักใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

ทิฏฐิเจ ฐมเม จ โย อตโถ	โย จตโถ สมปราโยโก
อตถาภิสมา ธีโร	ปณฺธิโตติ ปุจฺจติ ^๔

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๗๑๗.

^๔ พระสิริมังคลาจารย์, มงคลตถปิณี (ปจฺโม ภาโค), (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕.

ผู้มีปัญญาท่านเรียกว่า บัณฑิต เพราะรู้จักประโยชน์ ๒ ประการ คือประโยชน์ปัจจุบันเฉพาะและประโยชน์ระยะยาวในอนาคต โย โหติ พยตโต จ วิสารโท จ แปลความว่า ผู้ฉลาด แก่ล้าแก่เรียน ทรงธรรมและประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม ผู้มีลักษณะเช่นนั้นเรียกว่า บัณฑิต

ดังตัวอย่าง เช่น การที่พระเถระทั้ง ๒ รูป ที่ประพฤติปฏิบัติสมควรแก่ธรรม จึงได้เรียกว่า สังฆโสภณ^๕ (ผู้ทำหมู่คณะให้ดังงาม) เพราะท่านดำรงตนเป็นบัณฑิตดำเนินชีวิตเป็นประโยชน์แก่ชาวโลก ตลอดเวลา กระทั่งในวาระสุดท้ายในชีวิตของท่าน ท่านเหล่านั้นได้เป็นผู้ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าเพราะสร้างประโยชน์สม่ำเสมอ

คุณลักษณะของบัณฑิตตามกรอบ มาตรฐานคุณวุฒิ ในมุมมองของสังคมต่อภาพรวมของผู้ใช้บัณฑิต ทั้ง ๕ ได้แก่

๑. ด้านคุณธรรมจริยธรรม
๒. ด้านความรู้
๓. ด้านทักษะทางปัญญา
๔. ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ
๕. ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

เพื่อให้ได้ข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการวางแผน กำหนดเป้าหมาย ทิศทาง เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและเป็นที่ยอมรับของสังคมต่อไป

ท่านทั้งหลายมีความรู้ระดับปริญญาตรีแล้ว จัดว่าเป็นบัณฑิตในทางโลก แต่อาจจะยังไม่เป็นบัณฑิตในทางธรรม ถ้าท่านยังไม่สามารถจะค้นเอาความรู้ที่ออกมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เมื่อท่านเป็นพุทธศาสตร์บัณฑิตแล้ว ท่านต้องกลั่นเอาความรู้ที่เรียนมาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและศาสตร์สาขาต่างๆ ประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

๔. คุณค่าของบัณฑิต

บัณฑิตทั้งหลายไม่ประพฤติก้าวความชั่ว เพราะเหตุแห่งความสุขของตน ถึงถูกความทุกข์กระทบแล้ว พลลาดจากสมบัติ ก็สงบ ย่อมไม่ละทิ้งธรรมเพราะความรักและความซึ้ง

^๕ คุรยลละเอียตประกอบใน อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗/๑๒.

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้ใน ขุททกนิกายว่า “สัตว์บุรุษทั้งหลาย ย่อมเว้นในธรรมทั้งปวง สัตว์บุรุษทั้งหลายย่อมไม่พรั่นเพื่อเพราะกามคุณเป็นเหตุ บัณฑิตทั้งหลายจะประสบสุขหรือทุกข์ ย่อมไม่แสดงอาการขึ้นลง”^๖

ยศย่อมเจริญแก่ผู้ขยัน
มีสติ มีการทำงานสะอาด
ทำงานด้วยความรอบคอบระมัดระวัง
เป็นอยู่โดยชอบธรรม ไม่ประมาท^๗

ด้วยเหตุที่สังคมโลกกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวาง รวดเร็ว รุนแรงอย่างต่อเนื่องและไม่หยุดยั้ง จึงต้องทำให้องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในยุคนี้จึงต้องมีการปรับปรุง ปรับตัวตามกระแสของการเปลี่ยนแปลงให้ทันกับสถานการณ์ต่างๆ ในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ในยุคนี้เป็นยุคที่คนไม่อึดในกามคุณ แม้จะมีความรู้มากมายสักปานใดก็ไม่ทำให้คนอึดในกามคุณได้ มีเท่าไรก็ไม่พอ

การรู้จักพอเป็นนิสัยที่มนุษย์อาจสร้างให้เกิดขึ้นแก่ตนได้ ซึ่งเราอาจเรียกว่านิสัยของบัณฑิต นักปราชญ์ ท่านเหล่านั้นสามารถสอนตัวเองได้ แม้ในยามตกทุกข์ได้ยากก็ไม่ทิ้งคุณธรรม ดังนั้นเมื่อพวกเราได้ยินได้ฟังแล้ว ต้องหมั่นสอนตัวเองให้ได้ คุณธรรมใดที่ยังบกพร่อง ให้หมั่นฝึกฝนตนให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความบริสุทธิ์บริบูรณ์ของตัวเรา ฝึกตัวกันเรื่อยไป อย่าได้หยุด จนกว่าจะหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะกันทุกๆ คน

๕. คุณลักษณะของปริญญาบัตร

ใบที่หนึ่ง ใบปริญญาแห่งการศึกษา

ไม่ว่าจะวิชาการประสบการณ์ การเรียนรู้ต่างๆ ย่อมมีคุณค่าในตัวมันเพราะเป็นพื้นฐานของการดำเนินเรื่องราวในชีวิตต่อไป

ใบที่สอง ปริญญาแห่งการสำเร็จในหน้าที่การงาน

ไม่จำเป็นต้องเป็นงานที่มีหน้าที่ใหญ่โตมากนัก แต่ต้องเป็นงานที่ทำด้วย กายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและสังคมเท่านั้น ก็เป็นงานที่ยิ่งใหญ่กว่างานใดๆ แล้ว

^๖ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘๓/๕๔.

^๗ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๓๒.

ใบที่สาม ใบปริญญาแห่งชีวิต หรือ ปริญญาใจ

ครอบครัว (สามี ภรรยา ลูก) ใช้สิ่งจำเป็นหรือ ที่บุรุษ สตรี ทุกคนเกิดมาบ้างก็บอกว่าจำเป็น เพราะตอนแก่ไม่มีคนดูแล บ้างก็บอกว่าต้องการสืบพันธุ์หรือญาติ แต่การดำเนินชีวิตของคนเราจะสมบูรณ์แบบหรือดีได้นั้น บางครั้งก็ไม่จำเป็นต้องมีครบทุกอย่าง เพียงแต่เราไม่ต้องให้มีมากเกินไป ไม่อยากได้มากเกินไป ไม่หวังมากเกินไป แค่นี้ชีวิตเราก็คือพอแล้ว^๘

๖. คุณค่าของปริญญาบัตร

ปริญญาบัตรก็เป็นเหมือนใบเบิกทางสู่ออนาคตที่รุ่งโรจน์ คนเราในปัจจุบันจึงนิยมศึกษาเพื่อที่จะได้รับใบปริญญา ถ้าไม่มี ตำแหน่ง หน้าที่การงาน อาจก้าวหน้าช้า ด้วยขาดวุฒิทางการศึกษา อันเป็นสิ่งทางสังคมได้กำหนดไว้

๑. คุณค่าอันเป็นส่วนบุคคล
๒. คุณค่าทางสังคม
๓. คุณค่าที่มีอยู่ในตัวปริญญาเอง
๔. คุณค่าที่เทียบกับเงินตรา

แต่ถ้าว่าความสามารถของบุคคลต่างหากที่สำคัญ ถ้าไม่มีความสามารถ หน้าที่การงานก็ไม่ก้าวหน้า ปริญญาที่ใบก็ช่วยไม่ได้ บางคนประสบความสำเร็จมากมาย ทั้งที่ไม่มีปริญญาติดตัวเลยสักใบ เพราะฉะนั้น ประโยชน์ของปริญญาจึงไม่เกี่ยวกับที่มาว่าปริญญาจะมาจากที่ใด ประโยชน์ของมันก็ยังเหมือนเดิม

ด้วยเหตุนี้เองจึงอยากเตือนให้ผู้ที่มีความรู้ในทางโลก ไม่ว่าจะจบปริญญาระดับไหน มากมาย กี่สาขาก็ตาม อย่าเพิ่งหลงดีใจว่า เรามีความรู้ทางโลก เรามีใบปริญญามากมายแล้ว เราสามารถดำรงชีพในโลกใบนี้ได้อย่างสบาย ถ้าผู้จบปริญญาแล้วมีความพองตัวอย่างนี้อาจเป็นภัยกับตนเองในอนาคตก็ได้ เพราะใบปริญญาเป็นเพียงความรู้ที่เกิดจากขบวนการศึกษาทางด้านเอกสารหรือเรียกว่าอย่างหนึ่งว่าเป็นความรู้ภายนอกนั่นเอง แต่ในโลกใบนี้ยังมีความรู้อีกชนิดหนึ่งที่คนเราควรทำให้แจ้ง นั่นก็คือความรู้ภายในที่มีความละเอียดลึกซึ้งที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้ ถ้าถามว่าไม่รู้ได้หรือไม่ คำตอบคงต้องตอบ

^๘ ประกาศิต อานภาพแสนยากร, **บทความพิเศษ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.tec.sskru.ac.th_UserFiles, (๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๗)

ว่าไม่ได้ เพราะเป็นความรู้ที่มนุษย์ทุกคนควรทำความเข้าใจให้เห็นถึงสถานะที่มันมีและมันเป็นที่เราเรียกว่าความรู้ทางธรรม ความรู้ทางธรรมเป็นที่ปรากฏอยู่ทุกสถานการณ์ที่มนุษย์เราประสบ ถ้ามนุษย์เราตามมันไม่ทัน มนุษย์เราก็ดกเป็นทาสของมันอยู่อย่างนี้เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด มนุษย์เราก็จะเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในทะเลแห่งความทุกข์อยู่ร่ำไป เพราะฉะนั้นให้มนุษย์เราทุกคนหมั่นทำใจหยุดใจนิ่งทุกวัน ทุกเวลา เพื่อเข้าถึงความรู้ทางธรรมที่ปรากฏอยู่ในตัวเราทุกคนตามรู้มันให้ได้ เพราะธรรมนั้นจะบอกถึงความไม่ปลอดภัยในภพชาติของมวลมนุษยชาติบัณฑิตที่จบการศึกษาค้นคว้าทางด้านเอกสารจนได้รับใบปริญญาในวันนี้ควรทำความเข้าใจให้ถ่วงถ่วงว่าเรายังอีกหนึ่งใบปริญญาที่เราจะต้องศึกษานั้นคือ ใบปริญญาชีวิตหรือเรียกอีกอย่างว่าใบปริญญาทางธรรมนั่นเอง ส่วนความรู้ในทางโลกบางสาขาวิชานั้นไม่รู้ไม่เป็นไรแต่ความรู้ทางธรรมควรรู้แจ้งเป็นอย่างยิ่งนี้เป็นวิสัยของบัณฑิตที่เป็นสากล

เอกสารอ้างอิง

พระสิริมงคลอาจารย์. **มงคลตถุทีปนี (ปจโม ภาโค)**. (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาภูมิภควิทยาลัย, ๒๕๕๒. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙. ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔. ประกาศิตอานุกาภาพเสนาयर. **บทความพิเศษ**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.tec.sskru.ac.th_UserFiles, (๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๗)